

KOR435 TÜRİK MÜZİĞİ VE ÇOKSESLENDİRİLMESİ I

TÜRİK MÜZİĞİ FORMLARI

Arda ERDEM

Arda Erdem

Form (biçim) nedir?

- ▶ Eserin yapısını belirtmek için
 - ▶ Nasıl kurulduğu (neyin arkasından ne geliyor, sıralama)
 - ▶ Nasıl işlediği (melodi, armoni vs)
- ▶ Eserin türünü belirtmek için
 - ▶ Şarkı, peşrev vs

Türk Müziđi'nde Form alışmaları

- ▶ Türk Müziđi'nde çalışmalar 20. yüzyılın ilk çeyreğinde başlar.
- ▶ Rauf Yekta Bey (ilk)
- ▶ Hüseyin Sadeddin Arel, Suphi Ezgi, S. Murat Uzdilek
- ▶ Kemal İlerici

Arda Erdem

Türk Müziđi'nde Formlar

- ▶ İkiye ayrılır:
 1. Saz Mûsikîsi (enstrümental)
 2. Söz Mûsikîsi

Arda Erdem

Saz Mûsikîsi

- ▶ Peşrev
- ▶ Saz Semaisi
- ▶ Medhal
- ▶ Aranağme
- ▶ Taksim
- ▶ Oyunhavaları

Arda Erdem

Söz Mûsikîsi

► Dindışı Musiki

► Büyük Sözlü Eserler

- Kar
- Kar-I Natık
- Beste
- Semai

► Küçük Sözlü Eserler

- Şarkı
- Divan
- Müstezat
- Mehter Musikisi
- Köçekçe
- Tavşanca

► Dini Musiki

► Camii Musikisi

- Ezan
- Tevşih
- Tekbir, Temcit, Tesbih
- Salat, Selam
- Münacaat
- Mevlit
- Miraciye

► Tekke Musikisi

- Mevlevi Ayini
- İlahi
- Na't
- Durak
- Şugul

Saz Mûsikîsi

PEŞREV

- ▶ Saz eserleri arasındaki en büyük formdur.
- ▶ Kelime anlamı, “önde giden”dir. (Farsça: **pîş**, ön; **rev**, gitmek)
- ▶ *Hane* adı verilen bölümlerden kuruludur.
- ▶ Her haneden sonra, *Teslim* adı verilen bir bölüm gelmektedir.
- ▶ Büyük usuller ile bestelenirler.
- ▶ Fasılların ilk sırasında yer alırlar.
- ▶ Karabatak: Bazı kısımları farklı sazlar tarafından çalınan bir peşrev türüdür. Notada gösterirken, bir sazın çalacağı kısmın üstüne “batak”, toplu çalınacak kısımların üstüne “hep beraber” yazılır.

Saz Mûsikîsi

Peşrevlerde Kullanılan Büyük Usüller

- ▶ Devr-i kebir
- ▶ Muhammes
- ▶ Fahte
- ▶ Hafif
- ▶ Çifte Düyek
- ▶ Çenber ve Ağır Çenber
- ▶ Berefşan
- ▶ Darb-I Fetih
- ▶ Sakiyl
- ▶ Zencir
- ▶ Darbeyn

Peşrevlerde Kullanılan Küçük Usüller

- ▶ Düyek
- ▶ Ağır Düyek
- ▶ Sofyan, Nim Sofyan
- ▶ Lenkfahte

Arda Erdem

Saz Musikisi

Peşrevlerde Biçimler

3 Haneli

A+B C+B D+B

4 Haneli

A+B C+B D+B E+B

5 Haneli

A+B C+B D+B E+B F+B

A, C, D bölmeleri "Hane"

B bölmesi "Teslim" (Mülazime)'dir.

- ▶ Bazı peşrevlerde A bölmesi aynı zamanda Teslim'dir.
- ▶ Böyle durumlarda 4 haneli bir peşrevin yapısı şu şekilde olur:

A B+A C+A D+A

Arda Erdem

Saz Mûsikîsi

Peşrev örnekleri

- ▶ Evç Peşrevi Sultan Bayezid
- ▶ Bayâti Peşrevi Nefirî Behram Ağa
- ▶ Hicaz Karabatak Hızır Ağa
- ▶ Segâh Karabatak Hızır Ağa
- ▶ Hicazkâr Peşrevi Sâlih Dede
- ▶ Uşşak Peşrevi Sâlih Dede
- ▶ Neva Peşrevi Tanburî Cemil Bey

Dinleyiniz!

Ayda Erdem

Saz Mûsikîsi

Saz Semâisi

- ▶ Peşrev gibi, bir makam için bestelenirler.
- ▶ Fasılların en sonunda çalınan hareketli eserlerdir.
- ▶ Çoğunlukla ilk üç hane ve teslimler Aksak Semâi usulü (10/8) ile bestelenir; dördüncü hanede Yürük Semâi, Semâi veya Curcuna usullerine geçilir.
- ▶ Peşrevlere göre daha tematik yapıdadır.
- ▶ Peşrevler gibi 3, 4 ve nadiren 5 haneli olabilirler.

Saz Musikisi

Saz Semâilerinde Biçimler

1. Biçim:

- ▶ Teslim ayrıktır.
- ▶ Çoğunlukla 3 veya 4 haneli olur.
- ▶ Önce “teslim” gelir
- ▶ Ör. Nühüft Saz Semâisi (Şeyhülislam Esad Efendi)

2. Biçim:

- ▶ Teslim, haneye ya ortasından ya da sonuna doğru bağlanıp ezginin son kısmını oluşturur.
- ▶ Ör. Acem Buselik Saz Semâisi (Sâdık Ağa)

3. Biçim:

- ▶ Birinci hane aynı zamanda teslimdir.
- ▶ Kendi içinde tekrarlanır, sonra ikinci hane ve teslim ardından da üçüncü hane ve teslim tekrarlı olarak gelir.
- ▶ Ör. Uşşak Saz Semâi (Salih Dede)

4. Biçim:

- ▶ Birinci hanenin ilk devreli kısmından sonra, Teslim denilen devreli diğer bir bölüm gelir. Ardından yine bir devreli bölüm geldikten sonra ikinci devre tekrarlanarak birinci cümle biter.
- ▶ İkinci haneyi, ilkindeki gibi üç devre izler.
- ▶ Üçüncü haneden sonra da yine o üç devre Semâi usulüne dönüşmüş olarak gelir.
- ▶ Ör. Rast Saz Semâi (Benli Hasan Ağa)

Saz Mûsikîsi

SAZ SEMÂİSİ ÖRNEKLERİ

- ▶ Nihavend Saz Semâisi Gazi Giray Han
- ▶ Acembuselik Saz Semâisi Sadık Ağa
- ▶ Uşşak Saz Semâisi Salih Dede
- ▶ Evcârâ Saz Semâisi Alaeddin Yavaşça
- ▶ Kürdilihicazkar Saz Semâisi Kemanî Tatyos Efendi
- ▶ Sultaniyegah Saz Semâisi Nedim Ağa
- ▶ Mâhûr Saz Semâisi Refik Talat Alpman

DİNLEYİNİZ

Arda Erdem

Saz Mûsikîsi

MEDHAL

- ▶ Sözcük anlamı *giriş*'tir.
- ▶ Kesinlikle peşrev ile başlaması gerek olmayan icralarda peşrev yerine çalınmak üzere bestelenen saz eseridir.
- ▶ Belirli bir hane veya teslim zorunluluğu yoktur.
- ▶ Peşrev'den daha kısadır.
- ▶ İlk defa Ali Rifat Çağatay tarafından kullanılmıştır.
- ▶ Çoğunlukla küçük usüller ile bestelenir.

Saz Mûsikîsi

MEDHAL ÖRNEKLERİ

- ▶ Rast Medhal Refik Fersan
- ▶ Rast Medhal Ali Rifat Çağatay
- ▶ Uşşak Medhal Alaeddin Yavaşça
- ▶ Sultaniyegah Medhal Kemal Emin Bey
- ▶ Hicaz Medhal Alaeddin Yavaşça
- ▶ Nihavend Medhal Ali Rifat Çağatay

DİNLEYİNİZ

Ayda Erdem

Saz Mûsikîsi

ARANAĞME

- ▶ "Aranağmeler, genellikle şarkıların bir dörtlüğünden diğer dörtlüğüne geçilirken veya şarkıların başında uvertür tarzında, bir başka şekilde de şarkının bünyesinde zeminden nakarata, nakarattan miyana, miyandan tekrar nakarata geçerken bir nevi gereksinimden doğan saz parçalarıdır." (YAVAŞÇA 2002, s.106)
- ▶ Şarkıların yazıldığı usüllerde olurlar.
- ▶ Sonda çalınan aranağmeler fasıllarda eserleri birbirine bağlar.

Saz Mûsikîsi

Taksim

- ▶ Dođaçlama olarak yapılırlar
- ▶ Eserin icrasına geçmeden önce dinleyiciyi makama hazırlamak için yapılabileceği gibi fasıllarda da ayrıca icra edilebilirler.
- ▶ Bir makamdan bir makama geçilecekse arada taksim yapılması adet olmuştur.
- ▶ Dođaçlama yapıldıkları ve usulsüz oldukları için yalnızca bir saz tarafından icra edilirler.
- ▶ İyi bir taksim, icra edenin makam ve sazı üzerindeki bilgi ve yeteneğine bağlıdır.

Saz Mûsikîsi

Taksim

- ▶ Taksimın insan sesi ile sözlü olarak yapılanına Gazel denilir.
- ▶ Yalnızca ses icracısı ile yapılabileceği gibi, bir sazla nöbetleşe olarak da yapılabilir.
- ▶ Şarkı sözünün bir kısmı ile yapılabileceği gibi “yar, of, ah, medet, aman, yalelli vb” kelimelerin terennümü ile de yapılabilir.

Saz Mûsikîsi

Taksim

- ▶ Taksim isminin nereden kaynaklandığı pek bilinmemekle birlikte genel olarak, icra edilen bir programın ortasında yapıldığından, programın akışını böldüğü için bu ismin verildiği düşünülmektedir.
- ▶ Ancak kimi araştırmacılar da, taksim farklı yerlerde de yapıldığını, bu yüzden yukarıdaki yorumun gerçeği yansıtmadığını söylemektedir.

Saz Mûsikîsi

Taksim Türleri

▶ Baş Taksim

- ▶ Saz eserleri ve mevlevî ayinlerinin icrasında kullanılır.
- ▶ Ayinlerde Na't-ı Şerif okunduktan sonra baş taksimle ayine girilir.
- ▶ Saz eserlerinde de peşreve başlamadan önce bir baş taksim yapılır.

▶ Son Taksim

- ▶ Saz eserleri ve mevlevî ayinlerinin icrasının sonunda kullanılır.
- ▶ Bitiriş duygusu verir.

▶ Giriş Taksimi

- ▶ Geleneksel düzende programa peşrevle girildiği için bu türe ihtiyaç duyulmamıştır ancak 20.yy'ın başlarından itibaren literatüre girmiştir.

- ▶ Peşrev yerine kullanılır.

▶ Ara Taksimi

- ▶ Peşrevden saz semaisine kadarki takım sıralamasında zaman zaman sözlü eserler arasında yapılan taksimdir.

Saz Mûsikîsi

Taksim Türleri

▶ Geçiş Taksimi

- ▶ Bir makamdan diğer makama geçiş sırasında, dinleyiciyi yeni makama alıştırmak için yapılır.

▶ Ölçülü (ritmli-eşlikli) Taksimler

- ▶ Saz eserleri, oyun havaları ya da sözlü eserlerin icrası sırasında diğer sazların tuttuğu tempo eşliğinde yapılan taksimlerdir.
- ▶ Taksim eden saz asma karar yaptıkça diğer sazlar perde değiştirir.
- ▶ Taksim makamın karar perdesine gelince program devam eder.

▶ Karışık Taksim

- ▶ Birden çok sazın karabatak gibi soru-cevap şeklinde yaptığı taksimdir.
- ▶ Bir icracının o andaki cümlelerini dinleyen diğer bir sazın bu cümleye uygun bir cevap vermesi ya da değişik bir melodi ile soru sorması şeklinde olur.
- ▶ Değişik makamlarda gezinilir ve istenilen makamda karar verilir.

▶ Fihrist Taksim

- ▶ Bir makamda başlayıp çeşitli makamları gösterdikten sonra başlanılan makamda tamamlanır.
- ▶ Makamların seyirlerini öğretmek amacıyla yapılırlar.
- ▶ Eski zamanlarda çok kullanılan bu formun notalı örneği bulunmamakta, ancak kitaplarda tarifleri bulunmaktadır.